

Судильниці

Наталія Кобринська

За народними казками й оповіданнями

Посвята Михайлові Драгоманову
на честь його 30-літньої
письменської праці

Вечоріло. Сонце вже прощалося послідніми променями й поволі западало, лишаючи за собою широку смугу червоної хмари, котра щораз більше блідла й темніла. На широких почорнілих овиді стали продиратись, гейби з-за густої заслони, блідонькі звізди, що, чим густіша темрява покривала землю, тим яснійшим споглядали на неї оком.

Серед змагаючоїся темряви майже зовсім щезала бляшана баня дерев'яної церкви, що ще недавно сіяла від блиску заходячого сонця, темніли білі стіни сільських низьких хат та й десь пропадали густі садки невеликого підгірського сільця. Живий гамір людей, худобини й домашнього дробу затихав, вулиці пустіли, сільце враз із сонцем засипало та лиш десь-не-десь коло якої хати рушалось ще денним життям.

Два подорожні йшли поволі дорогою, оглядаючись на всі боки, чи би не вдалось їм де в селі переночувати.

— Може, до цієї хати завернім, — сказав один до другого, показуючи на велику хату й хороше обійстя порядного газдівства.

— Най буде, — відповів другий, — коби лиш кого поспитати, чи приймуть?

Увійшли на загороду, зі хати вийшов ще молодий годний газда.

— Слава Ісусу Христу!

— Навіки слава!

— Не могли би-сьте, газдо, нас переночувати? — просяться подорожні.

— Та я не бороню, — каже газда, — коби-м лиш мав де вас примістити, бо у мене жінка, бачите, на тих днях, — кожда година рахована.

— Та ми де-небудь, хоч би й на обійстю; тепер літо — не замерзнемо.

Господар завів їх під оборіг та й розповів, що се йому бог уже був дав троє дітей, та ні одно не перебуло четвертого року.

— Може, вас бог хоч тим потішить, — кажуть подорожні.

Газда подякував і пішов до хати, лишаючи подорожніх під оборогом.

Голубе сребристо-мрачне світло облило ціле село, облило хатину й оборіг, де спали подорожні. Бляхова баня церковці засіяла новим блиском, а невелика смуга потоку гралася з чарівним світлом місяця, захоплювала один бік города й бігла десь далеко у поле.

Запах зеленої трави розлягався довкола, синявий блиск дрижав від своєї сили й

гейби кивав високим журавлем, що дивився в глибоку, недалеко від хати обцимбровану криницю. З хати розносився крик молодого жіночого голосу.

На місяць набігла легка хмарка, котра як би від него відривалась, і подорожні узріли дві срібносиві птахи, що без шуму махали широкими крилами й сіли над вікном хати.

— А що? — питає одна птаха другої, а голос її звучав як би хто десь далеко у полі грав у сопівку.

— Ще не вродилось, — каже друга таким самим голосом.

— А що би було, якби вродилось в сю годину?

— Хто-будь вродився б у ту годину, — каже перша, — то жив би дуже довго та мав незмірнене багатство.

Птахи як прилетіли, так і без шуму відлетіли.

За якийсь час знов щось замаячіло в повітрі, ніби легка тінь, і птахи знов сіли на вікно.

— А що? — питає одна.

— Ще нічого.

— А що б було, якби в сю годину вродилось?

— Як хлопець, то був би великий злодій, а як дівчина, то великого наробила б своїй матері стыду, — сказала перша, і знов обі птахи збили крилами.

Коли третій раз прилетіли, дитина вже вродилась.

— Що то за година? — питає одругої.

— Така година, що буде лиш три роки довше жити від попередніх дітей та й найде смерть в тій о, тут на подвір'ї, керниці.

Подорожні то чули. Встають вони рано та й розповідають газді, що так і. так, що прилітали якісь птахи вночі та й казали, що й тота їх дитина буде жити лише три роки довше від тамтих і в тій о, тут на подвір'ї, керниці найде собі смерть.

Газду якби хто ножем підрізав.

Росте дитина один рік, другий, але він ніякої втіхи не має. Керницю засипав каміннями, забив дошками, а дитину пильнують обоє, як ока в голові.

Коли дитині було вже сім літ, вони раз озирнулись, а дитини десь нема; біжать до керниці, а дитина лежить на керниці, вони до дитини, а дитина нежива.

Як казали птахи, що та керниця буде смертю їх дитині, так і сталося: в таку вже вродилась годину.

* * *

Пускали урльоппників додому. Іде собі один урльоппник до свого села, а то вам така спека, що хорони господи! Сонце гейби сказилось, не було кутика, не було одної щілини, де би воно не забігло своїм пекучим промінем. Пекло вгорі у голову, з долини пекло розпаленим камінєм, а за кожним кроком здибався порох, засиплював очі, ліз до рота й летів до ніздрів.

Жовнір спльовував, обтирав піт з чола і кляв, що влізлося.

Вечером дістався до села, зайшов до одної хати та й впросився на ніч.

Купив у газдині квасного молока, з'їв, протягнувся на лавиці та й заснув.

Спить він собі, аж чує через стіну: в другій хаті зойки, крик, біганина, а то, вибачайте, жінка розходилась родити дитину.

— Отом си[1] знайшов нічліг — хай чорт пірве! — заляв жовнір та й обернувся на другий бік.

З вікна било проникаючим блиском. Він отворив очі, місяць світить так, як уднину, а якісь дві сиві птахи літають попід вікна.

— А що? — питає одна як би легким шумом листя на деревині. — Ще не вродилось?

— Ні ще! — відповіла друга.

— А що се за година була?

— То була така година, що як хто в ту годину родиться, то не має щастя на землі.

Птахи відлетіли, але зараз вернули назад.

— Пст! Пст! — сказала знов одна. — Уже родиться.

— А що там?

— Дівчина.

— А що її тепер чекає?

— Її доля — то той жовнір, що спить під вікном.

У тій хвилині дався чути плач щойно вродженої дитини.

Жовнір хотів заснути, але вже не міг, сів на лавицю і протер очі.

З птахів ані сліду не було, лиш у вікно світив місяць, возився блідою тіню по землі й ніби насміхався з жовніра, що вже стільки світа звидів, а його доля ледве що видобулась на сей світ.

Злість розібрала його: що той крикливий "бенькарт" мав бути його жінкою!

— Чого смієшся? — буркнув на місяць, що цікаво йому приглядався. — Віриш птахам? О, не діждете ви того!

Коли все вже утихомирилось і всі заснули, жовнір встав, потиху увійшов, де була поліжниця, ухопив дитину і виніс надвір.

Господарство було статне, ціле обійстя обгороджене високим міцним плотом. Жовнір не нагадувався довго, встромив дитину на кіл та й пішов.

Час за часом іде, гей вода пливе, а людяні приходитьсь усяке переживати. Та інакше й не може бути, уже сам бог так дає: то погоду, то громи, то тепло, то зимно.

На небі показалась велика червона зізда з довгим, як мітла, хвостом. Людям лячно стало. "Се не на добре", говорили вони між собою. Та ще стане яке-таке псисько, піднесе голову та й виє, як би його хто наймив, а людям від того псячого співу ще страшнійше ставало. Прийшлося — чують, що королі посварилися та й виповіли війну.

Зачалася бранка, стали стягати не лиш молодих, але і старих вояків. Довго вони своїм військом боронились, довго перемагав один другого, нарешті помирились. Вояків їм уже непотрібно було та й знов їх порозпускали додому. Не всі могли вернути, багато їх в війні полягло, багато лишилося покалічених, а були й такі, що бог їх від усього злого оборонив та ще з грішми вертали до своїх.

Від того часу, як жовнір ночував у газди, де вродилась була мала дівчинка, минуло вже з яких шіснайцять літ.

Раз сидить собі той газда у коршмі, аж то приходить якийсь підбулий вояк. Зложила компанія, вояк розповідав про війну, про вояцьку славу та й бідуване.

Газді вподобався жовнір, жаль було розходитись та й став його намовляти, щоб до нього зайшов.

— Мені все одно, — каже жовнір, — тільки вже часу минулося, то най ще й так минається.

Приходить до хати, а напроти них виходить газдиня та й така вам ладна дівчина, що жовнір аж облизався. Сусіди посходились, а жовнір і горілку п'є, і до дівчини залицяється. Дівчина стидається, закривається рукавом, сусіди приповідають, пляшка по пляшці — та так до півночі завелось. Господар просить жовніра на ніч. Жовнір переночував, перебув ще одну днину, другу, та бо і третя днина минає, а жовнір і думки не має відходити. З бесіди газда довідався, що жовнір має великі гроші, дівчина йому вподобалась, слово по слову, вони зговорились, та й стали ладитись на весіле.

Раз по весілі сидять вони всі при вечері, говорять то одне, то друге, газда став розповідати, як се тоді, коли його дочка вродилась, ночував якийсь жовнір, та такі збитки зробив, що встромив дитину на кіл. Щастя, що дитина на пелінку якось зачепилась та й на колу повисла. Жовнір, як то вчув, так остовпів.

— Таж то я був, люди добрі! — каже він. — Я сам, як мене видите.

Та й став розповідати, як тоді він спав, як прилетіли птахи, що говорили, і як він був на них розсердився.

Та все-таки своєї долі не минув: так вже мало бути й так сталося. В яку вже хто годину вродиться, така його доля.

* * *

Зима. Сидить собі старенька бабуса у маленькій на край села хатині, сидить собі, але зима потискує, а то нічим в печі затопити, ні теплої страви хлипнути. Нема що робити, треба між люди йти. Обвилась в що мала, взяла костур в руки та й попленталась селом. Мала вона вже таких, що не забували на стару бабусю, та все-таки найліпше любила ходити до дочки своєї сестри, багатой бездітної молодиці. Ся її голіруч не пустила: дасть то одне, то друге, та й заєдно просить, щоб бабуся молилась, щоб їй бог дав хоч одну дитину.

Нарешті бог її помилував і зайшла в тяжу [\[2\]](#), тож і бабусі не одне ліпше дісталось, як уперед.

Якраз тоді, коли бабуся із своїм костуром в руках до неї дотюпала, розпочались роди — мука вам така, що хорони господи! На такий час і бабуня придалась та й і на ніч залишилась. Уже було пізенько, але бабуся не спить,

— * Зайти в тяжу — завагітніти. 242

сидить у кутику та й молиться, щоб бог поміг щасливо душу розв'язати.

Надворі так видно, як уднину. Місяць повільним кроком походжував поміж зізди,

що всміхались до нього, ніби дівчата до молодого хлопця, поморгуючи ясними очима, а сніг блищав тисячами іскор, ніби сріблом шита мережка в пречудові зірки та колісця.

Щось тихо зашуміло, гейби сніг зсунувся з даху. Бабуся глянула, а ту дві великі білі птахи з срібними по крилах краями.

— А що? Вже вродилось? — запитала одна, як би вітер подув.

— Якраз в ту хвилину.

— Смутна година: не мали дотепер дітей, а й ліпше, аби зовсім не мали, бо та дитина — то їх смерть.

Заки бабуся вийшла з зачудованя, птахів вже не було.

Бабусі серце краялося, коли дивилась на втіху батька й матері, та довго важилась, чи сказати їм те, що чула, чи ні?

Коли сказала, то радість їх потухла та ніколи уже не вернула.

Росте хлопчина, такий вам красний та й слухняний, ніколи з нього ніяка пустота не виходить, ні злого слова не чути, а родителям ніякої радості нема. Зачали його посилати до школи; він ходить, учиться над усі діти та все дивується, чому то його батько й мати не такі, як у других дітей: ніколи чогось не засміються, не втішаться.

Коли вже був великий, то став на родителів налягати, що тому має бути за причина, що він аби що робив, аби як добре справувався, не може їх розвеселити? Тато не хотів сказати, але мати не могла опертись однакові та й сказала: що так і так, така й така річ, що він в таку годину вродився, що має бути причиною смерті батька й матері, бо так говорили птахи під вікном, коли він родився, та що одна старенька бабуся, котра уже давно не живе, чула те все на власні вуха.

Учувши те, син також дуже засмутився та й гірко заплакав. Довго він ходив ще сумніший від своїх родителів, а врешті каже:

— Знаєте що? Коли то вже має так бути, що я маю бути причиною вашої смерті, то ліпше розійдімся: дайте мені, що маєте дати, а я собі піду світ за очі.

Рада в раду і врешті пристали на його волю: спродали що могли, дали синові гроші, а собі лишили лиш стільки, щоб було чим доклепати життя. Попрощались, та й він собі пішов.

Молодий, хороший та до того ще грошений, скоро дав собі раду в світі. За якийсь час оженився, чим іще більше свій маєток прибільшив, та добре розгадувався. Живе він, як пан, має, що душа забажає, має добру вірну жінку та лиш одно його болить, що ніколи не узрить ні тата, ні мами, а до того жінка все його розпитує: що він за оден, звідки, чи він сирота, чи має родителів та й де вони? Як зачала його нуждати, тягнути слово по слову, так за якийсь час дізналася те все, що хотіла.

Він був стрілець та й ходив в ліс на полювання. Коли раз його довший час не було дома, жінка написала ніби від нього лист до його родичів, розповіла, де він є, що робить, як йому ведеться, та й запросила, щоби до нього приїхали.

Родителі, звичайно, як родителі, втішились так, що аж забули про своє нещастя, та й вибрались долина в гостину.

Приїжджають — його нема, лиш сама невістка. Невістка до ніг їм припадає, по

рукам цілує, гостить чим може, та й раз по раз виглядає, чи не йде чоловік додому, та й тішитися, що се йому таку велику втіху зробить. Прийшлося увечір, його ще нема, вона постелила обо їм родителям на постелі, де спала з чоловіком, а сама положилася у другій ізбі.

Уночі — стук! стук!

Іде чоловік, але жінка міцно заснула, нічого не чує, лиш заспана наймичка встала отворити двері. Він, нічого не питаючись, іде до хати, місяць світить у вікно, — глип! — а коло його жінки спить якийсь хлоп. Кров застигла в його жилах, люта гадюка обвилась коло самого серця, зуби зціпенились, він дрожачою рукою ухопив за стрільбу й цілив — уперед в мужчину, а потому в лежачу побіч нього жінку. На той гук вибігла жінка й заломила руки.

— Що ти наробив? — заголосила воа на весь голос. — Таж то твій батько та твоя мати.

Стрілець повалився на стілець, як би неживий. В таку годину родився, що мав бути причиною смерті батька й матері, і так сталося.

* * *

Ніч була темна, в воздуху пахло дощем, вітер гнав чорними хмарами, шумів галузями дерев і обривав напівзісхле листя. Там та не там [\[3\]](#) блищало світло, то хмурилось, то роз'яснювалось виразним ясним блиском. Часом загуло громом, а чорна хмара роздиралась червоними світлими стрілами. Серед чорної темряви щось замаячіло над верхами дерев і ніби путалось в одертих з листя галузях. Тріскуча блискавка потрясла небом і землею, а її вогнисте світло відбилося від крил двох чорних птахів, що спускались понад стріху одної мужицької хати і сіли на вікно.

— А що? — питає одна птаха.

— Уже вродилась.

— А яка тепер година?

— Така година, що відьми родяться, — відповіла друга птаха, і голос її згубився в оглушаючому гуку грому, і птахи щезли в просторі.

Ніхто їх не видів, не чув, ніхто про те й не знав, що вродилась відьма в селі.

Відьма підбула, виросла, а далі віддалась. В селі зачало щось неладно показуватись. Люди, хоч не знали, що між ними є відьма, то стали догадуватись. Деся то у одного, то у другого газди корова доїться, як доїться; нараз щось зайде, що корова ні каплі-молока не дасть або лише сама сироватка буде, та ні крихти не підсівається. А що відьму найскоріше можна пізнати по молоці, тож люди й міркували, що є відьма між ними, не знали лиш, котра б то могла бути.

Аж раз один парубок колов дрова, а з поліна, як був цілий сук, так випав. Він давно чув, що як через таке поліно подивитися, то аби яка бідьма, то мусить ся показати. Ухопив він поліно, дивиться, а перед ним стоїть найбільша багачка в селі.

— Чого ти такої сили ужив та нащо ти мене тутка притягнув? Що тобі з того

прийде, що будеш знати, що я відьма? — заводила вона. — Скажи мені, що хочеш, я зроблю, лише не сміши мене межи людьми.

— А що можеш зробити? — питає парубок.

— Я найбільшу маю силу до молока, але як схочеш, то дам тобі таку сопівку, що лише приложиш до губи — сама буде грати.

Відьма, бачите, знала, що парубок дуже любив грати на сопівку, та аж усміхнулась, коли побачила, як на згадку со-півки очі. у нього засвітилися.

— А коли ти мені можеш її дати? — питає відьму.

— Іди на повний місяць смерком в ліс, уломи галузу, сядь на неї і скажи: "Понад ліс", а там вже дістанеш.

Парубок так і зробив. Коли настав новий місяць, пішов смерком у ліс, уломив галузу, сів на неї та й сказав:

— Понад ліс.

Вітер подув, він піднісся вгору, як половик, і ніби просто летів на місяць, що золотим серпом завис над його головою. Верхи дерев мигали під ногами, як трава, а з середини лісу добувався глухий протяглий шум; часом попадала невеличка царинка, котру перебігла серна або прудконогий заяць. Ліс почав рідіти, протяглася густа мрака, під нею пливла ріка.

Його понесло вздовж одного берега ріки, в котрій плюскалася риба, а у високій над берегами трощі шелестіли дикі качки.

Нарешті надлетів на високу Лису гору. Шум, що його ніс, устав, а натомість чути було як би який коров'ячий рик, ніби якийсь лютий нелюдський регіт. Йому закрутилось у голові, хоч чув, що вже не летить, а стоїть на місці.

— Як маєшся? — каже відьма. — Добре було їхати?

Парубок протер очі як би спросоня. '

Господи! Що тут нечистої сили! Чорти з відьмами гуляють, п'ють та всілякі збитки виробляють.

— Ходи зі мною в танець! — каже до нього відьма.

— Най і так буде!

Гуляють, скільки гуляють, п'ють, скільки п'ють, а врешті зачала чортівська сила суєтитись, кури могли запіяти, час було розходитись.

— А де моя сопівка? — каже парубок до відьми.

— Не бійся, — каже відьма.

Махнула рукою, прибігли, преч би ся казало, вороги, дали йому золоту сопівку та ще до того й золоту порцію, посадили на галузу й казали, щоб сказав: "Понад ліс".

Парубок узухвалився та й хотів підійти чортівську міць.

"Я видів уже, — гадає собі, — що було "понад лісом". Най-ко я ще уздрю, що буде, як я інше слово сказав би".

Сів на галузу та й каже:

— Лісом!

Гей, як не дмухне ним, як не зачне его нести, як не зачне від дерева до дерева

товчи! Стовкло так, що мало душу не вителепало, та й ледве трохи живого кинуло під ліс.

Заки навинулась людська душа, він духа з себе спустив, та найшли при ньому лиш кінську кість та кінське копито.

Відьма страх рада була, що так сталося, та й ніхто у селі не дізнався, що вона відьма.

Але ж один чоловік з її села йшов до міста з мітлами. То було досвіта, ледве що кинуло на зорі та й трохи дніло. Іде він, аж дивиться, а перед ним котиться сито. Він за ситом, сито далі, він за ситом, а сито біжить в рудки та болотя. Але чоловік був годний, великий, і як протягнув ноги: хап! — та й зловив сито. "Щезай, бідо! Відки тут сито взялося?" — міркує він; причепив до череса та й іде.

Дивиться за якийсь час, а то не сито, а жінка, та й ще знайома, перша багачка в селі.

— Чоловіче добрий! — каже вона. — Пустити мене та й нікому нічого не кажи, а будеш мати стільки молока, скільки сам хочеш!

Він мав лиш одну коровину, а дітей купка, то гадає собі: може, і справді біду пустити, може, молока прибуде? А що мені з того прийде, як буду її смішити?

Відчепив від череса, а вона прикинулась чорним котом та й побігла до села.

Прийшлося ввечір, іде його жінка до корови, доїть, а корова дає та й дає молока, гейби не та корова стала. Жінка не може надивуватися, що то таке сталося, а чоловік мовчить, бо боїться, щоб відьма назад молоко не відібрала.

У куми хибло молока. Бувало корови дають молока, як дають, а тепер нема на що дивитися, таке рідке, як вода, ані підсядеться, ані скисне. Газдиня журиться, розпитує людей та й робить, хто що каже: каміне по дорозі збирає, жужлі бере від цигана та й опарником парить, священним на Івана зілем корову підкурює — а нічого не помагає.

— Ану-ко! — каже раз одна стара жінка (а то було якось перед Великоднем). — Як прийде страсний четвер і вернете з церкви, то най ваш чоловік іде до стайні, сяде собі за дверми, а щось вже йому покажеться.

Каже то газдиня чоловікові. Він послухав її і, як прийшов страсний четвер, пішов по відправі в церкві до стайні й сів собі за дверми на стільчику. Сидить, скільки сидить, уже за північ пішло й кури запіяли, але нічого не видів.

Минувся вже Великдень, якось та газдиня подибалась знов з тою старенькою жінкою та й розповідає, що чоловік засідав, але нічого не видів.

— Ану-ко! — каже знов вона. — Візьміть та підсідайте на Юря, тоді найбільше відьми шастаються.

Прийшлося на Юря: іде наш газда до стайні, сідає за дверима, чекає. Уже трохи здрімався, аж тут щось зашелестіло. Він сховався, а його гейби заморочило. — дивиться, нічого ніде нема, лише під коровою праник лежить.

"Тфу! Пек тобі, звідки тут праник узявся? Це вже не на дурно!" — гадає собі.

Взяв той праник, проколов у ручці дірку та й повісив під образи. Ледве відступився, а праник прокинувся в куму.

— Ей, куме! — каже вона. — Пустіть мене й нічого нікому не кажіть, а будете мати стільки молока, скільки самі схочете.

Взяв він та й пустив її, нічого нікому не каже й має вам такого молока, що жінка' гладунів не може настарчити.

Але на відьмі лишився знак — дірка, що він був зробив в ручці, лишилася у неї в носі. Дивуються не раз люди, звідки у неї дірка у носі взялася? Се-бо уже не без того, аби щось в тому не було? Деякі жінки запримітили, що у неї щось мусить бути на лівий бік обернене: як не хустка, то спідниця, то фартушок або що-будь інше з одєжини. Запримітили також, що коли з процесією стануть обходити церкву, то вона ніколи не може три рази церкву обійти, як другі обходять, лише припреться десь до паркана й чекає, аж обійдуть. Сусіди сокотяться, сокотяться її бувало, як вогню.

Одна жінка білила раз у хаті й винесла надвір старе помело. Ні з того, ні з ового прибігає відьма, говорить то одне, то друге, покрутилась та й пішла. Жінка нагадала собі, що кинула надвір нерозв'язане помело, та що не годиться старе помело нерозв'язане кидати. Шукає помела, а за помелом і місце застигло.

— Ого! Щось буде нового! — подумала собі. — Якась певне "відміна" появиться у селі.

Тимчасом відьма видула з помела дитину та й лиш пантрує, де дитина мала вродиться, щоб підміняти. Але люди пильнуються: доки дитина не хрещена, доти буде світло у хаті горіти, та й жадна жінка, як візьме до себе дитину, не відвернеться до неї задом, бо усі знають, що відьма зараз би тоді дитину підміняла.

Не знала лиш сього одна молода з першою дитиною молодиця, й коли нікого не було в хаті, а коло неї на постелі лежала дитина, вона обернулась до дитини плечима. Дивиться потому до дитини, а то, борони боже! — ніби чоловік, а ніби пес. Голова вам така велика, як добрий гарбуз, а ніжки та ручки цілком такі, як би у пса.

Минає один місяць, врешті піврік, — ба! і рік, і другий, а дитина ні росте, ні розуму не набирає.

— Се ніхто не зробив, лиш Корчиха, — став раз говорити один парубок.

— А ти як знаєш? — питаються його люди.

— Уже не питайте, — я уже знаю.

Коли його раз приперли, він розповів, що як на Івана пас коні в полі, Корчиха голіська, без сорочки, вибігла досвіта в поле, стала росу згортати та й щось до себе говорила.

— Я нащурих уха, — каже він, — а вона говорить: "Людям жентицю, а мені молоко, людям жентицю, а мені молоко". Я лежав у межі і тримав у руках оброкенку[4], та як вона каже: "Людям жентицю, а мені молоко", та й згортає до себе росу, я став оброкенкою до себе росу згортати, та й скільки вона скаже: "Людям жентицю, а мені молоко", а я за нею: "Що жичиш собі, най буде мені, а що людям, най буде тобі". Коли другої чи третьої днини, я не гнав коні на пашу, повісив оброкенку у стайні на кілок та й ліг спати. Я сплю, а то все на мене щось цяп-цяп, дивлюся, а з оброкенки молоко тече.

Люди слухали та й покручували головами. "Може, це й не так, а може, і так".

Усі, наприклад, знали, що Корчиха ніколи не могла удержати слуги в хаті. Найметься який, побуде трохи, а далі відправляється. Люди запримітили, що найметься у неї парубок, як буряк, а за якийсь час поблідне, позеленіє та й скорчиться удвоє.

— Багачка, скупа, певне, їсти не дає, — говорили одні, а другі лише між собою переглядались.

Лиш якийсь зайда вибув у неї цілий рік, та ще й на другий лишився, але також такий став, гейби тінь чоловіча.

Прийшлося якось раз, іде той слуга до того парубка, що не дав його газдині людям молоко відібрати.

— Коли ти, — каже, — чоловіче, такий, що ти дав собі з моєю газдинею раду й не дав їй людям молока відібрати, може б, ти й мені що порадив?

— А що тобі треба? — питає парубок.

Наймит став розповідати, що на кожний новий місяць газдиня страшно його мучить. Скоро лиш місяць настане, вона встає вночі, візьме мітлу та й положить коло свого чоловіка, з тої мітли прикинеться така зовсім жінка, як вона, а тоді вона бере оброкенку, іде до мене та й закине на голову. Як лиш закине, то я зараз стану конем і лечу з нею через каглу на Лису гору.

— Добре, — каже парубок, — як уже прийде її час, ти прийди до мене, я її вже навчу.

Прийшлося, на новий місяць, кличе наймит парубка.

— Цього дня вже вона буде товктися, — каже до нього, — а я аж дрижу на цілому тілі, як погадаю, яку буду мусив з нею муку витерпіти.

— Не бійся, — каже парубок, — забирай своє манатя та й іди в світ, звідки прийшов, а мене заведи на свою постіль. Я собі вже дам з нею раду.

Наймит так і зробив, забрався світами, а парубка завів на свою постіль.

Парубок поклався на постіль, підоймив руку на голову і ніби спить. Аж чує, відьма встає, бере мітлу, кладе коло свого чоловіка та й іде до нього. Лиш що хотіла закинути на нього оброкенку, а він як не схопитися, як не вирве оброкенку, як не кине їй на шию, а вона як почула оброкенку, то лиш свиснула через комин та й полетіла на Лису гору.

Тут вона каже до нього:

— Ану-ко, злізь, візьми з мене оброкенку та й будемо забавляться.

Але він не дурний був злазити та й іще оброкенку скидати.

— Ні, — каже, — я вже так буду забавляться.

Дивиться він, а там якісь ніби фехтуються, тнуться, а все говорять: "Тни, не дітни, тни, не дітни".

Він на то дивиться та й слухає, а врешті, як не ухопить собі шаблю, та й далі меж них. Махає, скільки махає, то в один бік, то в другий, а все каже: "Тни, перетни, тни, перетни". Шабля, що захопить, то перетне: чи ногу, чи руку чи хвіст з відьми, чи роги у нечистих, аж стали проситись.

— Нічого, — кажуть, — тобі не зробимо, лише не тни нас так дуже.

— Неси мене назад, — каже він, врешті, до кобили.

Вона фукнула з ним угору, що лише вітер засвистав, та й принесла назад додому.

— Чекай-но, — каже парубок, — я тебе так не пущу.

Зліз, але оброкенку не скидає, завів до коваля та й сказав їй підкувати, тоді привів назад до її хати та й стягнув оброкенку. Як лише стягнув оброкенку, вона знов прикинулася жінкою, лише на ногах і руках лишилися підкови, та змучена така, що ледве долізла до хати.

Не борзо вона вилизалася та довгий час лежала, а тут і наймита не було коло хати. Кличе вона свою дочку, що була віддана в тому самому селі, щоб її в господарстві порятувала. Дочка робить то одне, то друге, звичайно, дочка, мусить маму послухати, а найбільше роботи має з молоком, нім видоїть, нім процідить, нім позливає.

— Ей, мамо! — каже вона. — У вас такого молока! Чому ви так не зробите, аби й у мене було?

Відьма нічого на те не відповіла, лише казала їй принести з дому грудку масла. Взяла таку саму грудку свою та й насилу, бо була іще слаба, пішла з дочкою на ріку та й кинула своє масло у воду.

— Кидай своє! — каже до дочки.

Кинула й дочка своє та й дивляться — доччине масло як упало, так лежить, а до маминого позлазились де черв'яки, де п'явки, де яке було паскудство, та й за одну хвилину усе масло розхапали.

— От! — каже відьма до дочки. — Видиш, ти трошки маєш, але твоє чисте. Така твоя душа чиста. А мою душу по смерті рознесуть вороги, як моє масло рознесли водяні хробаки. Але що з того, що я то знаю, коли я так вже мушу робити.

За якийсь час відьма вилизалася та й підкови десь пощезали, певне, мала на кочерзі їхати на Лису гору та й там нечисті повідривали.

Нараз ударила велика суша. То було з весною, все аж просило дощу, а то вам аби крапинка. Збіже пожовкло, траву повипалювало, що худобині нічого в рот ухопити. Кождий журить, бідкує, бо що голодом пахне, то вже не жарт.

Між людьми тільки й бесіди, що то не що інше, лиш якась відьма дощ сперла, а до того той парубок, що видів, як Корчиха молоко росою до себе згортала, видів також раз уночі, як вона у полі лізла на хрест догори ногами.

Що Корчиха була відьмою, люди давно й без того міркували, а вже аби як, то самовита людина не буде лізти на хрест догори ногами.

Рада в раду, але іншого способу нема, лише взяти відьму, зв'язати мізиний палець з великим пальцем від ноги та й кинути в воду.

Зібралась старшина громадська — ідуть до Корчихи. Спершу вони стали ніби оправдуватись та й питались, чого вона поночі у поле ходить та й догори ногами на боже знам'я лізе!

Відьма кленеться, на чому світ стоїть, що вона вночі в поле не пішла б навіть, не то

на хрест лізла та іще догори ногами.

— Ні, — каже старшина, — то вже недурно було, ходи з нами.

Беруть відьму, ведуть до ріки, вона уся трясеться від страху та аж плаче зі злості та стиду. Ведуть її, але її чоловік вихопився з хати та й побіг хильцем до попа. Став казати, що так і так, така й така річ, смішать мені жінку, кажуть, що дощ заперла, на гвалт витягнули з хати та й ведуть до ріки.

Піп уже не раз чув, що такі слухи розходились про Корчиху, але не міг дозволити на такі забобони. Бере хрест в руки та й іде напроти парафіян.

— Гей, люди! — скричав він. — Схаменіться! Що робите! Без божої волі нема нічого на світі та й нічого бути не може. Се не відьма заперла дощ, але бог вас карає за ваші тяжкі гріхи. Ходіть до церкви, помоліться, а бог змилюється над вами.

Одні, уздрівши попа, повтікали, другі пішли за ним до церкви, моляться, а відьма, гейби не вона, аж припадає до землі, молиться та б'є поклони. Люди лише з-під ока позирали сь на таке фальшивство, та коби не піп, то були б її таки на місці убили.

Відьма уздріла, що се не на жарти, та й таки уночі пустила дощ.

— Славити бога за дощик! — говорили люди. Трохи втихомирились та й призабули на пакості відьми.

Але відьма не забула на стид, який їй зробили, та й задумала помститись. "Коли не вдалось посухою, то пождіть, я зачну собі з морозом! Не вдалось з весни, то вдасться восени".

При йшлося, перед матками^[5], відьма пішла до міста, купила чотири нові горшки й наварила в них каші. Скоро вже добре потемніло, вона взяла ці горшки та пішла з ними у поле. Але той парубок, що їздив нею на Лису гору та й видів, як вона на росу збирала й на хрест догори ногами лізла, мав уже на неї добре око. Пасе він коні, аж видить, а відьма щось закопує під межею. Копле вона на одній травниці, на другій, на третій, ба! —і на четвертій — досить, що на всі чотири сторони: як сонце сходить, як западає від півночі й полудня.

Скоро вона пішла, він далі на се місце, став відкопувати та й викопав горнець з кашею, іде на друге — витягає другий, іде на третє, на четверте, так витяг усі чотири. Іде він потому до її хати — усюди темно й тихо — відьма спить. Він взяв сі горшки та закопав під чотири вугли: один горнець під один угол, другий — під другий, так само третій і четвертий, на всі чотири боки, та й чекає ранку, що з того буде?

При йшлося рано, а то вам як не натягне морозу повну хату, та такого морозу натягло, що ціла хата аж побіліла, а відьма з своїм чоловіком навіки замерзла.

Так загинула відьма, що мусила так жити та й робити, бо в таку вже вродилась годину, а з нею й її чоловік загинув, відай, тому, що обставав за ворожицею.

^[1] Отом си — ото я собі.

^[2] Зайти в тяжу — завагітніти

^[3] Там та не там — де-не-де.

^[4] Оброкенку — мішок, з якого дають коням їсти (обрік — січка з вівсом).

[\[5\]](#) Перед матками — 28 серпня і 21 вересня.